

ELÇİN ZAMANOV
Naxçıvan Dövlət Universitetinin dosenti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: zamanlielcin@yahoo.com

XX YÜZİLLİYİN SONLARINDA ÜÇRƏNGLİ BAYRAĞI YENİDƏN DALĞALANDIRAN ÖLMƏZ LİDER

Açar sözlər: Heydər Əliyev, milli dövlətçilik, Azərbaycan, Naxçıvan, üçrəngli bayraq, xarici siyasət

Ключевые слова: Гейдар Алиев, национальная государственность, Азербайджан, Нахчыван, трёхцветный флаг, внешняя политика

Keywords: Heydar Aliyev, national statehood, Azerbaijan, Nakhchivan, tree coloured flag, internal policy

XX yüzilliyin sonlarında Sovet İttifaqının süqutu yeni müstəqil dövlətlərin yaranması ilə nəticələndi. Azərbaycanda başlanan milli- azadlıq hərəkatı yeni milli dövlətin yaranması üçün ideal şəratin yüksələn xətti idi. Amma imperiyanın külləri altın-da Azərbaycanın məhvi üçün dəhşətli planlar hazırlanarkən xalqın bunlardan xəbəri belə yox idi. Bolşeviklər tərəfindən aprel işğalı ilə məhv edilən milli dövlətimizi yenidən yaratmaq ideyası şüuraltında yaşayırdı və bu ideyanın gerçəkləşməsinə imkan vermək istəməyən qüvvələr Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatını vətəndaş müharibəsinə çevirmək istəyirdilər. Bu yolda makiavellizmin bütün dəyərlərindən yararlanan qaragürüçü qüvvələr erməni-türk düşmənçiliyini şiddətləndirməyi ən optimalvariant kimi dəyərləndirdilər və yüz ildə yığışb qalan kin və nifrətlərini soyqırımla reallaşdırdılar. Azərbaycan türkünün maddi-mənəvi nəyi vardısıa amansız zərbələrə məruz qaldı. Azərbaycanın mövcud kommunist iqtidarı başqa millətlərin hakim ünsürləri kimi xalqla birgə azadlığa can atmaq əvəzinə bolşevik babalarının yolu ilə getdilər, yəni genlərində yaşayan təslimçilik ruhuna sadıq qaldılar. Onlar cəmiyyətin vahid bir məqsəd ətrafında birləşməsinə, ictimai şüurda milli dövlətçiliyin fundamental prinsiplərinin möhkəmləndirilməsinə, dövlətçiliyin inkişafı üçün bütün sosial və siyasəşərtlərin təmin olunmasına xidmət edən islahatların aparılmasına marağ göstərmirdilər. Qeyd edək ki, müstəqilliyin ilk illərində isə təcrübəsiz idarəetmə metodları Azərbaycanda yaranmış böhranın əsas səbəblərindən biri kimi çıxış edirdi. Bu məqamdahəm milli birliyi yarada biləcək, həm daha çox ərazilərimizin işğalının qarşısını ala biləcək və ən əsası isə yeni yaranmış milli dövləti beynəlxalq hüququn subyekti edə biləcək mükəmməl siyasi dühaya kəskin ehtiyac var idi. Bu müqəddəs qurtuluş missiyasını dövlətçilik, hakimiyyət məşinə ən incə nüanslarına qədər bələd olan, bütün mürəkkəb dövlət strukturlarını dəqiq idarə etmək vərdişlərinə malik ulu öndər Heydər Əliyev yerinə yetirmiş oldu. O, həlledici tarixi məqamı düzgün qiymətləndirdi. Bu dövrdə Moskva rəhbərliyi onun hər addımına ciddi nəzarət edir və onu məhv etməyin əlverişli məqamlarını arayırdılar. Azərbaycandakı kommunist hökumət də Moskva ilə əlbir hərəkat edərək böyük siyasi düşüncə sahibi olan Heydər Əliyevi Vətənə buraxmaq istəmirdilər.

Milli-azadlıq hərəkatının böyük vüsət aldığı bu anlarda Naxçıvan sürətli tarixi proseslərin önünə keçmişdi. Hərəkatda rəhbərlikdə yeni liderə böyük ehtiyac var idi. Heydər Əliyevin Naxçıvana gəlməsi və Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri seçilməsi, Azərbaycan SSR və Naxçıvan MSSR Ali Sovetinə deputat mandatı qazanması və bu vəzifələrdə fəaliyyəti Azərbayca-

Tarix və onun problemləri, №2 2013

nın azadlıq mübarizəsində, müstəqillik uğrunda mübarizəsində böyük əhəmiyyəti oldu. Onun sədrliyi ilə 1990-cı il noyabrın 17-də keçirilən Naxçıvan parlamentinin sessiyası Muxtar Respublikanın adından “sovet sosialist” sözlərini götürdü. Sovet sözünü “Ali Məclis” sözü ilə əvəz etdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin (1918-1920) üçrəngli bayrağını özünün dövlət bayrağı kimi qəbul edilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Qərarda deyilirdi: “İlk Azərbaycan Demokratik Respublikasının üçrəngli dövlət bayrağı Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi təsis edilsin. Naxçıvan Muxtar Respublikasının digər dövlət rəmzi - dövlət gerbi haqqında məsələ öyrənilib Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin müzakirəsinə verilsin”. Eyni zamanda Azərbaycan Demokratik Respublikasının üçrəngli dövlət bayrağının bütövlükdə Azərbaycan SSR-nin dövlət rəmzi kimi təsis edilməsi məsələsi qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Azərbaycan SSR Ali Sovetindən xahiş edilməsi haqqında qərar qəbul edildi. Naxçıvan MR Ali Məclisi milli azadlıq hərəkatını boğmaq üçün SSRİ rəhbərliyinin 20 yanvarda Bakıda törətdiyi cinayətdüzgün siyasi qiymət verdi. Naxçıvanda keçirilən demokratik tədbirlər bütün Azərbaycan üçün nümunə olmuşdu. Demokratik qüvvələrin tələbi ilə Azərbaycan SSR Sovetinin 1991-ci il fevralın 5-də keçirilən sessiyası bir sıra tarixi qərarlar qəbul etdi. Dövlətin adı - “Azərbaycan SSR” adı dəyişdirilərək, “Azərbaycan Respublikası” adlandırıldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bayrağı dövlət bayrağı kimi təsdiq edildi (1, səh.138-139).

Dahi liderin bu qərarları milli-azadlıq hərəkatının ideoloji prinsiplərini daha dəqiq müəyyən etdi. Əslində Milli Liderimiz gələcək azərbaycançılıq ideologiyasının təməl prinsiplərini burada yaratmış oldu. Həmin günlərdə qızğın və həyəcanlı mtinqlərdə etdiyi proqram xarakterli çıxışlar gələcək milli dövlətin siyasi- ideoloji fundamentini yaradırdı. O, dünya tarixinin yetirdiyi yeganə harizmatik liderlərdəndir ki, həm nəzəri, həm də praqmatik dühaya malik idi.

Ümummilli liderimiz bütün fəaliyyəti boyu nəzəriyyə ilə praktikanı əlaqədə götürən, mahiyyətin qabarıq nəzərə çarpması üçün zahirən praktiki tərəfə daha çox üstünlük verən realist mütəfəkkir - siyasi xadimlərdəndir... Heydər Əlirza oğlunun milli siyasət konsepsiyasında əsas məsələlərdən biri təfəkkürdəki, mənəviyyatdakı və mentalitetdəki deformasiyaların qarşısının alınması və sağlam, ilkin təmələ qaytarılması idi. XIX əsrdə dini etiqadla milli mənsubiyyətin qarışdırılması, XX əsrdə “günəşin”, ziyanın, maarifin, mədəniyyətin şimaldan doğması və gəlməsi ideyasının kəskin şəkildə tələq edilməsi xalqın özünün özünə qaytarılmasını vacib zərurətə çevirmişdi. Nəsilləri bu ideoloji təxribatların yaratdığı stereotiplərdən xilas edərək formalaşdırmaq - Heydər Əliyevin milli siyasət konsepsiyasının məğzini təşkil edirdi. Bu milli siyasət konsepsiyası dəqiq, taraz siyasi orientasiyası ilə yanaşı ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, elmi-mədəni həyatı bütövlükdə əhatə edən kompleks xarakter daşıyırdı (3, səh 16-21).

Şərq dühasının yetirdiyi fəvqəladə dövlətçilərdən biri Teymurləng: “Hökmdarın sözü qılıncdan iti olmalıdır”, - söyləyib. “Heydər Əliyev bir dövlət başçısı üçün çox mühüm olan qüvvətli zabitə sahibidir. El içində belə şəxsiyyətlərə “zəhmli adam” deyirlər. Belə insanlar görünməz bir enerji saçır və onların təsirinə qapılmamaq, onların sözünün əksinə getmək, dediyindən qırağa çıxmaq iradədən kənar olur. Prezident Heydər Əyevin insanları təsir altına çəkən qaçılmaz maqnetizmi var. Bu maqnetizmin bir tərəfi tabe olmağa vadar edirsə, bir tərəfi də qarşdakını ona ürək bağlamağa, mehr salmağa cəzb edir. Və bir də prezident Əliyev iti söz sahibidir. Sözüünün ağası olan şəxsiyyətdir. Sözüünün kəsəri olan dövlət başçısıdır” (2, səh.16-21).

Rus siyasi yazarı Andrey Konçalovski “Andropovdan Qorbaçova” adlı siyasi səpkili məqaləsində çox maraqlı tarixi interpretasiyalar söyləyir. Müəllif yazır ki, Andropov xəstə

olarkən imperiyanın yuxarı eşalonunda yekdil fikir belə idi ki, nəhəng dövləti bundan sonra yalnız Heydər Əliyev idarə edə bilər və Andropov buna çalışırdı. Lakin Heydər Əliyev özü çox gözəl bilirdi ki, siyasi kluarlarda olan müəyyən qüvvələr müsəlman Azərbaycanından olan bir siyasətçinin böyük dövlətin başına gətirilməsinə imkan verməzdilər. Onsuz da Heydər Əliyevin bundan əvvəl ümumsovet siyasi səhnəsinə gətirilməsi möhtəşəm əhəmiyyətli bir hadisə idi (4). Düşünürəm ki, Andropovdan sonra Heydər Əliyevin hakimiyyət başına gətirilməsinə imkan verilsəydi o, dövlətin demokratik əsaslarda reabilitasiyasını başa çatdırar, millətlərin yeni dünya düzənində inkişaf perspektivlərinin yolunu açmış olardı.

Ulu öndərimiz dərin fenomenal bir düha idi. Onun siyasi müdrikliyinin hər incə nüansını araşdırdıqca dərin heyranlıq hissi insanı çulğayır. Onun hər hansı taleyüklü siyasi addımlar ərəfəsində tərəddüd etdiyini qəti olaraq görmək mümkün deyil. Elə buna görə də XX yüzilliyin sonlarında üçrəngli bayrağı yenidən qaldıraraq Azərbaycanı xilaskarlıq missiyası ona qismət oldu. Onun bütün ictimai-siyasi, mədəni-iqtisadi fəaliyyəti tarixlə müasirliyin ən incə nüanslarının uzlaşmasından yaranan elmi konsepsiya idi. Bu nəticə böyük liderin dərin elmi təfəkküründən doğurdu. Elə buna görə də o, Azərbaycanda elmin milli-mədənikontekstdə inkişafına xüsusi diqqət yetirirdi.

Ulu öndər xalqın tarixən formalaşmış milli-mənəvi dəyərlərinin, düşüncə sisteminin qloballaşan dünyanın kütləvi mədəniyyət təzahürlərindən qorunması, milli özünə-məxsusluğunu tam ehtiva edən azərbaycançılıq ideologiyasının cəmiyyətdə möhkəm sosial dayaq taparaq zehinlərdə möhkəmlənməsi, davamlı inkişaf prosesində mənəvi stimula çevrilməsi üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirmişdir. 1997-ci ilin 31 yanvarında Azərbaycan Elmlər Akademiyasının 50 illik yubileyi mərasimində dərin məzmunlu nitq söyləyən böyük strateq Heydər Əliyev özünəməxsus müdrikliklə milli elmin qarşısında duran fundamental vəzifələrdən söz açmış, kifayət qədər mürəkkəb şəraitdə bu sahənin inkişaf strategiyasını, gələcək hədəflərini açıqlamışdır. Həmin mərasimdə Heydər Əliyev ictimai və humanitar elm sahələrində yeni dövrün tələblərinə uyğun yeniləşmənin, eləcə də sovetlər birliyi dövründən qalmış, köhnəlmiş stereotiplərdən, səmərəsiz tədqiqat metodlarından uzaqlaşmağın vacibliyini xüsusi diqqətə çəkmiş, xüsusən də tarixçiləri Azərbaycanın keçmişi ilə bağlı həqiqətləri daha obyektiv araşdırmağa, dövlətçilik maraqları baxımından bu sahəyə xüsusi həssaslıqla yanaşmağa çağırmışdır (5).

Ümummilli liderimiz, ümumiyyətlə, ziyalıya cəmiyyətin daim aparıcı qüvvəsi kimi baxırdı və Moskvada mərkəzi dövlət aparatında olarkən belə Azərbaycan ziyalılarını, məşhur şair və alimlərini hər zaman qoruyurdu. Görkəmli akademik Fuad Qasımzadənin Milli Liderlə bağlı xatirələrində oxuyuruq ki, Heydər Əliyevin DTK-nın sədri olarkən mərhum filosof Adil Nəcəfovun doktorluq dissertasiyası müdafiəsinə gəlməsi hamını heyətdə qoyur. Fuad müəllim yazır ki, “hamımız heyət içindəydik. Bu qədər məsul bir vəzifə sahibinin – bu böyük insanın nə qədər də sadə, təvazökər, qayğıkeş və həssas olduğunu bir daha gözümüzə gördük. Bu böyük insanın dostluğunda özü kimi böyükdür. Gəlin bu parlaq nümunədən, bu güclü örnəkdən faydalanaq” (11, səh.39-40). Qocaman yazıçı, publisist Firuz Haşimovun dedikləri isə XX yüzillikdə ziyalıların əsl hamisinin o Böyük Azərbaycanlı olduğunu bir daha təsdiqləyir: “Bəli. Mən açıq danışırım, rəhmətlik Heydər Əliyev ziyalılarımız üçün nələr etmədi. Hazırda o ziyalıların yaşlı və orta nəsli Heydər Əliyevin verdiyi mükafatlar sayəsində ailələrini saxlayırlar...” (12).

Ziyalılıq Heydər Əliyevin yürütdüyü idarəçilik siyasətinin mahiyyətində idi. 70-80-ci illərdə Azərbaycan yazıçılarının, rəssamlarının, bəstəkarlarının və s. elə bir qurultayı olmamışdı

Tarix və onun problemləri, №2 2013

ki, respublika əhəmiyyətli elə bir məsələ yox idi ki, MK-nın birinci katibi mütəxəssislərlə məsləhətləşməsin. Təsərrüfat işlərindən başlamış ən mürəkkəb ideloji problemlərin həllinə qədər Heydər Əliyev məhz elmi yanaşma tərəfdarı idi. Onun həyata keçirdiyi bütün tədbirlər həm də bir intellekt əsəri, gələcəyə hesablanmış təcrübə mənbəyi idi. Azərbaycanlı gənclərin SSRİ-nin mötəbər ali məktəblərində təhsil almasını təmin edəndə də, milli təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək, miqyasını genişləndirmək, Elmlər Akademiyasının fəaliyyətini canlandırmağa çalışanda da, görkəmli fikir adamlarını respublikanın ictimai həyatında yaxından iştiraka cəlb edəndə də Azərbaycan ziyalılığının potensialını hərəkətə gətirir, yeni tipli ziyalı zümrəsinin formalaşmasının əsasını qoyurdu. Heydər Əliyev elə ilk illərdən Moskavanın təyin etdiyi yüksək çinli məmur icraçı imicini sındırdı; o, dövlət idarəediciindən çox, millət qurucusu kimi fəaliyyət göstərməyə başladı ki, bunu ancaq yüksək səviyyəli ziyalı təfəkkürü ilə etmək olardı. Heydər Əliyevin 70-80-ci illərdə həyata keçirdiyi siyasətin ziyalılıq səviyyəsi özünü aşağıdakı əlamətlərdə göstərirdi:

- 1) elmilik, intellektuallıq, erudisiya;
- 2) yüksək mədəniyyət, zövq, sözün geniş mənasında sənətkarlıq;
- 3) millilik;
- 4) novatorluq;
- 5) varislik, ardıcılıq;
- 6) kollegiallıq və s.(13).

Yeni milli dövlət quruculuğu mərhələsində dahi şəxsiyyətin ən böyük uğuru tarixi şüuru bərpa etməsi oldu. Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu uğurla davam etdirildiyi bir şəraitdə qarşıda həm də tarixin bərpa olunması, onun bütövlüyünün təmin olunması kimi məsul bir vəzifə dururdu. Təsədüfi deyildir ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmləndirilməsi, müstəqilliyin ölməzliyinin təmin olunması, dövlətçilik tariximizin müasir mərhələsinin kəsilməzliyinin təmin edilməsi kimi şərəfli bir vəzifəni yerinə yetirməklə məhdudlaşmayıb, həm də tarixi şüurumuzun bərpa olunması, dövlətçilik ənənələrinin qədim köklərinin üzə çıxarılması və müasir tariximizə qatılması sahəsində də məqsədyönlü iş aparırdı. Onun tərəfindən dəfələrlə nümayiş etdirilən tariximizə xüsusi diqqət və həssas münasibət sadəcə olaraq tarixin bir milli-mənəvi sərvət kimi qorunması təşəbbüsü deyildir, bu xüsusi diqqət daha çox dərəcədə bugünkü milli dövlət quruculuğu işində vətəndaşlıq duyğusunun, millətə, dövlətə, vətənə sevgi hissənin gücləndirilməsində tarixə söykənmək və gələcəyə gedən yolu, daha möhkəm, daha dərin əsaslar üzərində salmaq istəyinin təzahürü idi (6).

XX yüzil tarixində dövlət idarəçiliyi sahəsində mükəmməl nəzəriyyələr yaratmış Atatürk, Çörçil, Vilson, Cəvahirəl Nehru kimi Əliyevçilik nəzəriyyəsi də daim araşdırılmalıdır. Tarixçilər, politoloqlar Heydər Əliyevi bir siyasətçi, dövlət xadimi kimi xarakterizə edirkən onun gördüyü işlərdən, qurub-yaratmaq bacarığından çox bəhs etsələr də, lakin Heydər Əliyev və məxsus olan bu xüsusiyyətlərdən, onun özünəməxsus nəzəriyyəsindən, ideologiyasından, dövlətçilik və idarəetmə konsepsiyasından, təcrübəsindən, elmi-nəzəri, fəlsəfi baxışlarından olduqca az bəhs edirlər. Görünür, hələ Azərbaycan tarixçiləri, filosofları, politoloqları Heydər Əliyev ideologiyasının əsas müddəalarını, prinsip və xüsusiyyətlərini tam aşkara çıxarıb izah etməyə cürət etmirlər. İndi Heydər Əliyev siyasi-idarəetmə məktəbinin, iqtisadi- idarəetmə məktəbinin, elmi-fəlsəfi məktəbinin mövcud olduğundan çox bəhs edirlər. Lakin “Heydər Əliyevçilik” nəzəriyyəsinin konkret nədən ibarət olduğunu dürüst şəkildə, elmi sistem halında yazıb ortaya qoyan bir müəllif hələ ki, yoxdur. Bəziləri “Heydər Əliyevçilik” adlanan mükəmməl bir baxışlar sisteminin olduğunu etiraf etsələr də, sadəcə ad məsələsində, yəni bu nəzəriyyə

yəni necə adlandırmağın daha düzgün olması məsələsinin ətrafında baş sındırıb bir qərara gələ bilmirlər. Tarixi şəxsiyyətlər yaradırlar, həmin tarixi isə tarixçilər, politoloqlar yazırlar. Tarix yazanların əsas vəzifəsi tarixi gerçəkliyi obyektiv şəkildə, hər şeyi öz adı ilə olduğu kimi, vicdanla yazmaqdan ibarətdir. Əgər Heydər Əliyev ömrünün 50 ildən çox bir dövrünü məhz Heydər Əliyev adı ilə Azərbaycanı qurub-yaratmağa sərf edibsə, bu adla tanınıbsa, bəs biz nədən Heydər Əliyevin fikirlərinə, onun ideyalarına, nəzəri-ideoloji baxışlarına özümüzdə yeni ad uydurmalıyıq? Zənnimcə, Heydər Əliyevin adı - Heydər Əliyev kimi, onun ideyaları “Heydər Əliyevçilik” kimi tariximizə əbədi olaraq həkk olunmalıdır. Nədir “Heydər Əliyevçilik”? Bu ideologiyanın əsas prinsip və xüsusiyyətləri nədən ibarətdir? Bir dövlət xadimi kimi Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətinə istər sovet dövründə, istərsə də müstəqillik dövründə rəhbərlik etdiyi zaman söylədiyi fikirlər, müxtəlif yığıncaqlarda etdiyi nitqlər və məruzələr, verdiyi bəyanatlar bu nəzəriyyənin əsas prinsip və xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Bizim vəzifəmiz onları ardıcıl şəkildə oxumaqdan, sistemləşdirib vahid nəzəri sistem halında gələcək nəsillərə çatdırmaqdan ibarətdir. Bu bizim ən əsas vəzifəmiz olmalıdır. Ona görə ki, müstəqil Azərbaycanın qurulmasının və inkişaf etdirilməsinin elmi-nəzəri bazasının hansı prinsiplərə söykəndiyini gələcək nəsillər asanlıqla dərk edə bilsinlər. Heydər Əliyevçilik - Azərbaycan xalqının milli-mənəvi potensialından, onun tarixi təcrübəsindən qaynaqlanan, milli dövlətçilik ənənələrini real şəkildə dirçəldən və gerçəkləşdirən, ona əbədiyyət qazandıran, müasir və qabaqcıl sivilizasiyalardan istifadə edərək islahatlar və təkamül yolu ilə Azərbaycan xalqını və dövlətini daim müasirləşdirən və yeniləşdirən, bütün dünya azərbaycanlılarını vahid bir ideya ətrafında birləşdirə bilən, sosial ədalət və humanizm prinsiplərinə söykənərək dövlət daxilində ümummilli-mənəvi birliyə və sosial-iqtisadi rifaha doğru istiqamət götürən, dünyanın bütün xalq və millətləri ilə sülh və əminəmənləşmə şəraitində yaşamağa önəm verən mükəmməl fəlsəfi-siyasi baxışlar sistemidir. Bu ideologiyanın əsas prinsip və xüsusiyyətləri ən azından aşağıdakılardan ibarətdir: 1. Milli dövlətçilik və qanunçuluq; 2. İslahatçılıq; 3. Azərbaycançılıq və milli-mənəvi dəyərlərə bağlılıq; 4. Sosial ədalət və humanizm; 5. Beynəlmillətçilik və bəşəriyyət.

Birinci prinsip, yəni milli dövlətçilik və qanunçuluq haqqında danışarkən, ilk öncə, Heydər Əliyevin belə bir fikrini xatırlatmaq istəyirəm: “Yaxşı hökumət o deyil ki, xalqını xöşbəxt görmək istəyir, yaxşı hökumət o hökumətdir ki, bunu hansı vasitələrlə etməyi bacarır”. Bu fikri analoji olaraq XX əsr Azərbaycanın dövlət xadimlərinə də şamil etmək olar. Heydər Əliyev müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin banisi olmaqla, həm Azərbaycan xalq hərəkatının, həm də Azərbaycan milli azadlıq hərəkatının həqiqi lideridir. O, 70-80- ci illərdə Azərbaycanı qurub- yaratmaqla QURUCU LİDER, müstəqillik dövründə isə Azərbaycanı parçalanmaqdan və məhv olmaqdan xilas edən Xilaskar LİDER kimi tarixə düşmüşdür. XX yüzillikdə Azərbaycana rəhbərlik etmiş şəxsiyyətləri bir-bir gözümüz önündən keçirsək, görürük ki, onlardan heç biri Heydər Əliyev qədər Azərbaycan xalqına və dövlətçiliyinə xidmət etməyə nail olmayıb.

Dünyada nə qədər insanlar yüksək vəzifələrə nail olublar, əlçatmaz postlar tutublar, amma yenə də xalqın yaddaşında heç bir iz buraxa bilməyiblər. XX yüzilliyin 90-cı illərinə nəzər salanda görürük ki, Heydər Əliyevin bütün opponentləri ona məğlub oldular. Xalq yalnız və yalnız onun arxasınca getdi, boş hayküyçülərin, demaqoqların yox. Çünki onun gücü əfsanəvi Antey kimi doğma torpağa məhəbbətdə idi. Yüksək mənəvi keyfiyyətləri müdriklik və siyasi dühası ilə birləşən yalnız o, ümummilli liderə çevrilə bildi. O, “hakimiyyətə qarşı müxalifətdə durmaq olar, amma Vətənə, xalqa, yüksək keyfiyyətlərə və ideallara qarşı müxalifətdə durmaq olmaz” deyimini sözü və işi ilə təsdiq etdi.

Tarix və onun problemləri, №2 2013

Heydər Əliyevin sonsuz intellekti daim xalqın xidmətində idi. O, daim Şərqi böyük mütəfəkkiri Cəmal-əd-din-əl-Əfqaninin, xalqdan kənarı səadət yoxdur, deyimini hər zaman bölüşürdü (7,səh.165).1993- cü il oktyabrın 13-də xalqın yekdilliklə səsverməsi ilə prezident seçilərkən xalqa etdiyi müraciət də bunu təsdiq edir: “Belə bir yüksək və məsuliyyətli vəzifəni üzərimə götürərkən, birinci növbədə Azərbaycan xalqının zəkasına, müdrikliyinə, qüdrətinə güvənirəm, arxalanıram. Azərbaycan xalqının mənə bəslədiyi ümidlər mənə bu vəzifəni üzərimə götürməyə məcbur edir. Əmin etmək istəyirəm ki, bu ümidləri doğrultmaq üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm” (8,səh.37).

Dövlət quruculuğu nəzəriyyəsini və praktikasını mükəmməl bilən Heydər Əliyev ilkin dövrlərdə prioritet istiqamətləri inkişaf etdirməyə nail oldu. Respublikada yüksək iqtisadi inkişaf dinamikasının təmin olunması, müasir NATO sisteminə uyğun milli ordu bölmələrinin yaradılması, ən qiymətli milli sərvətimiz olan dilimizin inkişafı, qorunması və fəaliyyət dairəsinin genişlənməsi kimi tarixi missiyanın yerinə yetirilməsi və s. islahatlar inanılmaz yüksəlişə gətirib çıxardı. Çünki Heydər Əliyev böyük strateq idi və onun dühası həyata keçirdiyi islahatların uğurlu nəticələrinin real təminatı idi. Mən bu düşüncələrimi yazarkən, ABŞ-ın tanınmış siyasi xadimi, ABŞ Demokratiya Mərkəzinin prezidenti Aulen Ueynşteynin Heydər Əliyev haqqında fikirlərini xatırladım: “Azərbaycan Prezidenti qeyri-adi, dahi şəxsiyyətdir. Onu “ən görkəmli siyasi və dövlət xadimi kimi” Corc Vaşinqtonla müqayisə edirəm. Onların hər ikisinin tarixi missiyası arasında uyğunluq var” (9,səh.152).

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev XX yüzilliyin ortalarından Azərbaycan dili və mədəniyyətinin qoruyucu mələyi olmuşdur. Dilimizin inkişafı, qorunması, fəaliyyət dairəsinin genişlənməsi kimi tarixi missiyanın yerinə yetirilməsində Heydər Əliyevin müstəsna rolunu hamı etiraf edir. XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan dilinin hətərətərli inkişafı, ümumişlək dilə, dövlət dilinə çevrilməsi, diplomatiya aləminə yolaçması, dünyanın hegemon dövlətlərinin və ən yüksək beynəlxalq cəmiyyətlərin və təşkilatların kürsülərində səslənməsi bilavasitə Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Heydər Əliyev qədər sözün qiymətini dərk edən ikinci bir adam təssəvürə gətirmək çox çətindir. Onun Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı istiqamətində gördüyü ən böyük xidmət dilimizə Dövlət statusu verilməsi istiqamətində gördüyü əməli işlərdir. Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinin inkişafında xidmətlərindən danışarkən onun yazı mədəniyyətimiz, əlifba islahatı və türk dünyasının birləşdirilməsi sahəsində gördüyü tarixi xidmətlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Heydər Əliyevin 9 avqust 2001-ci il tarixdə imzaladığı “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” fərmanı irəliyə atılmış yeni və tarixi bir addım idi. XIX-XX əsrlərdə dəfələrlə latın qrafikalı əlifbaya keçmək üçün səylər olsa da, real nəticəsi olmamışdır. Latın qrafikalı əlifbaya keçmək ideyası türk dünyasında xüsusi bir mərhələdir. Bu ideyanın yaranması, reallaşması, tətbiqi Azərbaycanla, onun görkəmli şəxsiyyətlərindən sayılan M.F.Axundov, H.B.Zərdabi, C.Məmmədquluzadə, S.M.Qənizadə, N.Nərimanov, Ü.Hacıbəyov, B.Çobanzadə, Ə.Hüseynzadə, S.Ağamalıoğlu və b. bağlı olmuşdur. Milli ruhlu bu ziyalılar Azərbaycan xalqının tərəqqisi, maarifə, elmə yiyələnməsi yolunda latın qrafikalı əlifbanın tarixi rolunu dərk etmişlər. O dövrün reallığı bu ideyanın həyata keçməsinə həmişə mane olmuş, sədd çəkmişdir. 1926-cı ildə Bakı şəhərində keçirilən I Türkoloji qurultay türkdilli ölkələrdə latın qrafikalı əlifbaya keçməyi tövsiyə etdi. Qurultayın tövsiyəsini ilk reallaşdıran ölkə Azərbaycan oldu. Lakin 30-cu illərin repressiyası Azərbaycan xalqına çox böyük zərbələr vurdu. Bunlardan biri də latın qrafikalı əlifbanı ləğv etməsi oldu. Sovet strategiyasının şovinist siyasəti nəticəsində doğma əlifbamız kiril qrafikalı əlifba ilə dəyişdirildi. Üzərindən

neçə onilliklər keçdi, tartix öz ədalətli hökmünü verdi - Sovet ittifaqı dağıldı, Azərbaycan Müstəqil Respublikaya çevrildi, Heydər Əliyev kimi dünya şöhrətli siyasətçi, qəlbində türkçülük, azərbaycançılıq məşəli yanan dahi bir lider Azərbaycan dövlətinə yenidən rəhbərlik etdi. Heydər Əliyev şəxsi nüfuzundan istifadə edərək Azərbaycan xalqını və onun dilinin adını əbədiləşdirdi. Azərbaycan dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi və latın qrafikalı əlifbaya keçmək haqqında dəyərli, tarixi fərman imzaladı. Bu fərman Azərbaycan dilinin tətbiqi və latın qrafikalı əlifbanın geniş işlədilməsi üçün dövlətin təminatı idi.

Heydər Əliyevin uzaqgörənliyi, məsələnin vaxtında həllinə qərar verməsi, təkcə Azərbaycanda deyil, ümumiyyətlə, bütün Türk dünyasında sevinclə qarşılandı. Buna görə Heydər Əliyev Türkiyədə “2001-ci ilin müdrik dövlət adamı” seçildi. Türk dünyasında türkçülük ideyasının mübariz təbliğatçısı, Azərbaycanda gedən prosesləri yaxından izləyən Qazax yazıçısı Oljas Süleymenov respublikamızda dil sahəsində başlanmış bu inkişafı belə qiymətləndirmişdir: “Latın əlifbasına keçmək böyük cəsarət, qətiyyət, siyasi iradə tələb edirdi. Cənab Heydər Əliyevdə bütün bu keyfiyyətlər, habelə zəngin siyasi təcrübə, kəskin tənqid və tarixi prosesləri istiqamətləndirə bilmək istedadı vardır. Bu tarixi bir qərardır” (10, səh.17-18).

Dahi liderimiz Azərbaycan mədəniyyətini yüksəltmək və qorumaq üçün ən inanılmaz qərarları qəbul etməkdən belə heç zaman çəkinməmişdir. Heydər Əliyev zamanlar arasındakı əlaqənin qırılmaması üçün öz gücü daxilində və ondan yuxarı hər şeyi edirdi. O, Hüseyn Cavidə öz xalqına qayırdı. Görkəmli dövlət xadimi, 1986-cı ildə SSRİ-nin Suriyada fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri olmuş Aleksandr Dzasoxov öz xatirələrində yazır ki, Heydər Əliyev o zaman böyük Azərbaycan şairi və filosofu İmadəddin Nəsiminin nəşini Hələb şəhərindən öz vətəninə gətirmək üçün gərgin diplomatik əmək sərf etdi. 1973-cü ildə dahi şairin 600 illik yubileyi təntənəli surətdə qeyd olundu. Nəsiminin adı bütün ərəb dünyasında da məşhurdur. Onun əsərləri onlarla dilə tərcümə olunub, onun poetik əsərləri və fəlsəfi ideyaları indiki ruhani aləmdə də aktualdır. Həmin vaxt Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə SSRİ yazıçıları ittifaqının katibi Alim Keşkovun rəhbərliyi altında Suriyanın paytaxtı Dəməşqə nümayəndə heyəti göndərildi. Lakin Suriya hakimiyyəti Nəsiminin nəşinin köçürülməsinə razılıq vermədi. Heydər Əliyevin xahişi ilə SSRİ-nin Suriyada o zamankı səfiri Aleksandr Dzasoxov yenidən Suriya rəhbərliyinə müraciət etsə də, onların bu dəfəki kəskin mövqeyi bu tarixi mərasimin reallaşmasına imkan vermədi (7, səh.163). Böyük insanın bu şərəfli fəaliyyəti ilə tanış olduqca onun milli qeyrətinə və təəssübünə heyran qal- mamaq olmur.

Ümummilli liderimizin bütün fəaliyyətinin məqsəd və məramı bir idi - azərbaycançılıq. Azərbaycançılıq - Heydər Əliyevin genişmiqyaslı fəaliyyətinin, sadəcə, tərkib hissələrindən biri deyil, həmin fəaliyyətin (əslində, mübarizənin!) əsası, başqa sözlə mahiyyətidir. Bu həm sovet dövründə, həm də müstəqillik illərində belə olmuşdur. Sovet dövründə milli idealların həyata keçirilməsi üçün olduqca məhdud şəraitdə Azərbaycan rəhbəri respublikanın iqtisadi-təsərrüfat həyatının canlandırılması, elmin, təhsilin inkişafı, ana dilinin, ədəbiyyatın, incəsənətin mövqeyinin yüksəldilməsi, milli hərbi kadrların yetişdirilməsi, Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda tanınması və s. kimi əhəmiyyətli tədbirlər görmüşdür. Böyük mütəfəkkir bütün bunları elə etmişdir, görülən tədbirlər sovet rejiminin əks reaksiyası, dağıdıcı müqaviməti ilə qarşılaşmasın. Azərbaycanın yeni rəhbəri yaxşı bilirdi ki, onun ürəyində millət sevgisi olan yaxın sələfləri çox zaman məhz siyasi- idoloji manevr imkanlarının olmaması ucbatından həm özlərini, həm də xalqı problemlər qarşısında qoymuşlar.

Bütün ideologiyalar kimi azərbaycançılığın da heç zaman dəyişməyən metafizikası vardır. Bununla belə o da inkişaf edən, müasirləşən, dövrün müxtəlif miqyaslı konyuktur təzyiq-

Tarix və onun problemləri, №2 2013

ləri ilə hesablaşan bir ideologiyadır. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri öz tarixi fəaliyyətində azərbaycançılıq ideologiyasının dəyişməyən metafizikasından çıxış etməklə, ona əsaslanmaqla yanaşı, həyata keçirilmə iyerarxiyasına, metodlarına da xüsusi önəm vermişdir.

Bütün bunları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, Heydər Əliyev XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəllərində:

- 1) azərbaycançılıq ideologiyasının öz təbii gücündə təzahürü üçün mədəni-mənəvi, ictimai-siyasi və mədəni mühit yaratdı;
- 2) milli(ümummilli) lider olaraq həmin ideologiyanın nəzəri-metodoloji baxımdan inkişafına, zənginləşməsinə əhəmiyyətli töhfələr verdi;
- 3) azərbaycançılığı müstəqil Azərbaycan dövlətinin ideologiyasına çevirdi.

Beləliklə, yüz illər boyu mənəvi- mədəni (etnoqrafik), on illər boyu siyasi mübarizə həyatı yaşamış bir ideologiya qalib gələrək öz tarixinin yeni epoxasına daxil oldu. Ümummilli liderin bir tarixi xidməti həmin missiyanı reallaşdırmaq idisə, ikinci missiyanı da azərbaycançılıq ideologiyası qarşısında yeni perspektivlər, üfüqlər açması oldu.

Ümummilli liderin yaratdığı azərbaycançılıq ideologiyası ən başlıcası nəhəng bir missiyanın – dünya azərbaycanlılarının təşkilatlanmasının, birliyinin məramına çevrildi. Heydər Əliyev müdrikcəsinə bilirdi ki, hər bir dövlətin milli maraqlarının dünyanın istənilən nöqtəsində layiqincə qorunması üçün həmin ölkənin güclü ideoloji bazası və bu fundament üzərində dayanacaq diasporası olmalıdır. Azərbaycanın bir əsrdən çox çar Rusiyasının tərkibində qalması xalqımızın bütövlüyünü təsdiqləyən ideologiyanın, milli mənlük şüurunun, hətta maraqlarının formalaşmasına mənfi təsir göstərdi.

Ulu Öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın sivil bir dövlətə çevrilməsi, qarşısında duran problemlərin həll olunması, qanunun aliliyinin təsbit olunduğu demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət kimi inkişaf etməsi üçün bütün dünya ölkələrindəki soydaşlarımızın həmrəyliyinə nail olmaq kimi çətin bir missiyanı üzərinə götürmüşdü. Məhz Heydər Əliyevin produktiv fəaliyyəti, qayğısı və böyük diqqəti sayəsində xaricdə yaşayan soydaşlarımız Azərbaycanın milli maraqları uğrunda daha əzmlə fəaliyyət göstərməyə başlamış, doğma vətənləri ilə əlaqələrini möhkəmləndirmiş, ölkəmizin dövlət quruculuğu prosesində yaxından iştirak etməyə və burada gördükləri real həqiqətləri bütün dünyaya yaymağa başlamışlar. Xaricdə yaşayan soydaşlarımız arasında milli birlik ideyalarının gücləndirilməsi məsələsi dünya azərbaycanlılarının 2001-ci il noyabr ayının 9-10-da Bakıda keçirilmiş birinci qurultayında da Ümummilli lider Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur. Qurultayda geniş nitq söyləyən Ulu Öndər Heydər Əliyev bütün bütün azərbaycanlılar üçün proqram vəzifələr müəyyənləşdirmişdi.

Heydər Əliyev böyük kəşflərlə, dərin ictimai ziddiyyətlərlə, qloballaşma proseslərinin sürəti ilə fərqlənən XX əsrin canlı tarixi və güzgüsüdür. Əsrin anatomiyasını, siyasi cərəyanların axarını, aparıcı dünya birliklərinin məramlarını, xalqların və böyük siyasətçilərin arzu və istəklərini, xalqın psixologiyasını və tarixini, uğurlu və uğursuz dövrlərinin xüsusiyyətlərini mükəmməl bilməsi onun müstəqil daxili və xarici siyasət doktrinaları formalaşdırmasına və ardıcıl həyata keçirməsinə imkan yaratmışdır.

ƏDƏBİYYAT

- 1.İ.Hüseynova. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı, “Təhsil”, 2004, 472s.
- 2.“İrs” jurnalı, 1996,sayı 480, 135səh.
- 3.H.Orucov. Heydər Əliyev və Azərbaycanda milli siyasət. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2001, 158 səh.

4. www.rg.ru
5. www.files.preslib.az
6. www.sia.az
7. В. Андриянов, Г. Мираламов, Гейдар Алиев. Москва. “Молодая гвардия”, 2005, 204л.
8. Y. Mahmudov, K. Şükürov. Naxçıvan: tarixi və abidələri. Bakı, “Təhsil”, 2007, səh.9.
9. Z. Sərdarov. Heydər Əliyev və milli mübarizə tariximiz. Bakı, “CBS” nəşr 2008, 166 səh.
10. V. Əliyev. Heydər Əliyevin dil siyasəti. Bakı, “Nurlan”, 2003, 100 səh.
11. Ağsaqqal sözü. Bakı, “Oğuz eli”, 1998, 168 səh.
12. www.gundelik-baku.com
13. www.anl.az

ЭЛЬЧИН ЗАМАНОВ

*доцент Нахчыванского Государственного Университета,
доктор философии по историческим наукам*

**ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЙ ЛИДЕР,
ВНОВЬ ПОДНЯВШИЙ ТРЁХЦВЕТНЫЙ ФЛАГ В КОНЦЕ XX СТОЛЕТИЯ**

В статье говорится о создании национального государства Гейдаром Алиевым в Азербайджане в конце XX столетия. И о принятии государственных атрибутов ДРА. Гейдар Алиев создал совершенное национальное государство и внутреннюю и внешнюю политическую концепцию.

ELCHİN ZAMANOV

*associate professor of Nakhchivan State University,
PhD in historical sciences*

**THE EVER ALIVE LEADER WHO CAUSED WAVING
OUR THREE COLOURED FLAG AT THE END OF THE XX CENTURY**

At the end of the XX century Haydar Aliyev established national state and adopted the national attributes of ADR. Haydar Aliyev created the internal and external policy conception of our national state.

Rəyçilər: t.e.d.H.R.Cəfərov, t.e.d., t.e.d.R.C.Süleymanov

Naxçıvan Dövlət Universiteti Elmi Şurasının 19 fevral 2013-cü il tarixli qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №05)